

MAQOM - MUG'OM SARCHASHMALARI

Nasiba Turg'unova
O'zDSMI

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti rahbari va professor-o'qituvchilarining Ozarboyjon Xalqaro Mug'om markaziga, Ozarbayjon davlat akademik filarmoniyasiga, Musiqa madaniyati davlat muzeyiga, Ozarbayjon davlat madaniyat va san'at universiteti hamda Ozarbayjon milliy konservatoriyasiga qilgan tashrifi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: ko'hna, an'ana, sozanda, xonanda, hofiz, ansambl, muzey

MAQOM - MUGOM CONTEXT

Nasiba Turgunova
UzSIAC

Abstract: This article discusses the visit of the head and faculty of the Uzbek State Institute of Arts and Culture to the Azerbaijan International Mugham Center, the Azerbaijan State Academic Philharmonic, The State Museum of Musical Culture, Azerbaijan State University of Culture and Arts and the Azerbaijan National Conservatory.

Keywords: ancient, tradition, performer, singer, hafiz, ensemble, museum

Mustaqil diyormizda yanada quloch yoyayotgan maqom san'ati nafaqat vatanimizda, balki o'zga ellarda o'zbek san'ati shaydolarining ham qalblarini maftun etib kelayotganligi bizning faxrimizdir. Ma'lumki, O'zbekiston Ozarbayjon xalqi bilan azaldan yaqin qardosh bo'lib, cheksiz hurmat ila mug'om va zamonaviy musiqalarini yuksak darajada e'tirof etib kelganlar. Shu bois o'tmishdan bugunga qadar ozarbayjonliklar bilan qator madaniy aloqalar amalga oshirib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Ozarbayjon Respublikasiga qilgan tashrifida diplomatik, iqtisodiy va madaniy aloqalarni yanada mustahkamlash va rivojlantirish borasida bir necha hujjatlar imzolandi. Ushbu ittifoqchilik munosabatlarini mustaxkamlash qatorida madaniy tadbirlarni tashkillashtirish, markazlar ochish, Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarini o'zaro tajriba almashuv ishlarini ham samarali yo'lga qo'yildi.

2025-yil 1-iyulda Xiva shahrida o'tkazilgan Birinchi O'zbekiston-Ozarbayjon parlamentlararo forumi "Yangi imkoniyatlar sari: muloqotdan birgalikdagi harakatlarga" mavzusiga bag'ishlanganligi ham ushbu ikki millatning hamkorligi

nechog'lik ahamiyatli ekanligini anglatadi. Forumda "bu tadbir faqatgina parlamentlararo uchrashuv emas, balki ikki tomonlama munosabatlar tarixida muhim bosqich. Ishonchim komilki, mazkur forum do'stlik va birodarlikni mustahkamlashga xizmat qiluvchi, ochiq va konstruktiv muloqot maydoni hamdir" - deydi O'zbekiston Oliy Majlisi Senati Raisi Tanzila Norboyeva. Ikki davlat hamdo'stligini yanada rivojlantirish borasida "Samarqand - Ganja, Xiva - Shusha, Buxoro - Lenkoran, Qo'qon - Sheki, Namangan - Mingeaur, Guliston - Fizuli, Termiz - Bilyasuv shaharlari o'rtasida aloqalar o'rnatilgan. Bu ilm-fan, ta'lim, madaniyat va sog'liqni saqlash sohalaridagi hamkorlikni mustahkamlashda alohida ahamiyat kasb etmoqda. 40 dan ortiq oliy ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlik dasturlari amalga oshirildi. Umuman, ikki mamlakat prezidentlari tomonidan parlament diplomatiyasiga berilgan e'tibor mustahkam siyosiy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda" (1).

Qolaversa, bugungi kunda o'zbek san'atkorlari orasida Ozarboyjon mug'omiga bo'lgan qiziqish tobora ortib borayotgani ikki halqning madaniy munosabatlarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi deksak mubolag'a bo'lmaydi. 2009 yildan buyon Ozarbayjon Respublikasi poytaxti Boku shahrida Mehribonxonim Aliyeva tashabbusi bilan Haydar Aliyev jamg'armasi ko'magida o'tkazib kelinayotgan "Mug'om olami" an'anaviy Xalqaro maqom festivalida o'zbek elining soxir ovoz soxiblari bo'lmish yosh san'atkorlarimizning chiqishlari munosib taqdirlanib kelinayotganligi ham fikrimizning dalilidir.

Qayd etish joizki, 2008 yil "Shashmaqom" YUNESKO tomonidan Insoniyatning nomoddiy madaniy meros durdonasi deya e'tirof etilib representativ ro'yxatga kiritilgan edi. Ushbu yili Ozarbayjon mug'omi ham mana shu ro'yxatdan mustahkam o'rin oladi.

Ma'lumki, atoqli maqom ijrochisi akademik Yunus Rajabiyning ijodiy yondoshuvi asosida Ozarbayjonning sevimli shoiri Fuzuliy g'azallari o'zbek maqomlarida ham keng qo'llanilgan edi. Jumladan, Rost maqomida - "Savti Ushshoq", "Qashqarchai Savti Sabo", Navo maqomida - "Savti Navo", "Bayot I", "Bayoti Sheroziy IV", Dugoh maqomida - "Oraz", "Qashqarchai Mo'g'ulchai Dugoh", Iroq maqomida - "Muhayyari Iroq"da uning g'azallari maromiga yetkazib kuylanganligining guvohi bo'lamiz.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, ikki davlat o'rtasida keng islohotlarni amalga oshirish, do'stlik va madaniy hamkorlik aloqalarini yanada mustahkamlash va o'zaro tajriba almashish maqsadida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining rektori, professor Nodirbek Sayfullayev boshchiligida "Milliy qo'shiqchilik" va "Cholg'u ijrochiligi" kafedrasining bir guruh ustoz san'atkorlari 7-11-oktabr kunlari Ozarbayjon Respublikasiga tashrif buyurdilar. Institut rahbari va professor-o'qituvchilar Boku shahrida Ozarboyjonning milliy-ma'naviy qadriyatlarini saqlab qolish, madaniyatini butun dunyoga targ'ib qilish maqsadida tashkil etilgan Xalqaro

Mug‘om markazi, Ozarbayjon davlat akademik filarmoniyasi, Musiqa madaniyati davlat muzeyi, Ozarbayjon davlat madaniyat va san‘at universiteti hamda Ozarbayjon milliy konservatoriyasining mehmoni bo‘lib qaytdilar.

Ular dastlab 8-oktabr kuni Ozarbayjonning poytaxti Boku shahrining qadimiy maskani “Ichki shahar”i (“İçərişəhər”) bilan tanishdilar. Shaharchada qad ko‘targan me‘moriy yodgorliklar, qadimiy binolari va ozarbayjon xalqining o‘tmishini eslatuvchi tor ko‘chalar va amaliy san‘at namunalari, gilam to‘qish jarayonlari mehmonlarda katta taassurot qoldirdi. Shu kuni ozarbayjon xalq artisti, zamonaviy musiqa ta‘limi asoschisi, Ozarbayjon xalq cholg‘ulari orkestri va Ozarbayjon davlat xori tashkilotchisi hamda birinchilardan bo‘lib Ozarbayjonning milliy operasini mug‘om asosida yo‘lga qo‘ygan mashhur kompozitor Uzeir Hojibekov uy muzeyida bo‘lib, uning hayoti va ijodi, milliy musiqa rivojiga qo‘shgan hissasi bilan tanishdilar. Shundan so‘ng Mug‘om markazi direktori Sahib Pashazade bilan uchrashuv o‘tkazdilar va ijodiy hamkorlik borasida o‘zaro fikr almashdilar. Sahib Pashazade mehmonlarni markazning tarixi, xalqaro ahamiyati, mug‘om san‘atini yanada rivojlantirish maqsadida amalga oshirilayotgan turli loyihalar, bugungi kunga qadar markazning erishgan yutuqlari, zamonaviy texnik jihozlari, sahna imkoniyatlari, ovoz va yorug‘lik tizimlari hamda milliy musiqa merosini targ‘ib eitish jarayonlari bilan mufassal tanishtirdi.

Ozarbayjonda O‘zbekiston madaniyati kunlarining o‘tkazilishi, ikki mamlakat san‘at ustalari va ijodkorlari o‘rtasida o‘zaro hamkorlik yuksak darajada yo‘lga qo‘yilgani alohida ta‘kidlanib, “bizni yagona tarix, umubashariy qadriyatlar va mushtarak madaniy ildizlar bog‘lab turadi. Shunday ekan bu aloqalarni bundan buyon ham kengaytirish, ijodiy hamkorlikni yangi bosqichga ko‘tarish bizning umumiy maqsadimizdir” - deydi N.Sayfullayev.

Tomoshabinlarga Mug‘om markazi ansambli va O‘DSMI professor-o‘qituvchilar hamkorligida konsert dasturi havola etildi. Uchrashuv davomida tomonlar kelgusida tajriba almashish, mahorat darslari, ijodiy konsertlar, ilmiy-amaliy seminarlar va talaba almashinuvi shaklidagi qo‘shma tadbirlarni tashkillashtirish borasida o‘zaro kelishuvga erishdilar. N.Sayfullayev mamnuniyat bilan Sahib Pashazadeni O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat institutining “Faxriy professori” deya e‘tirof etib, esdalik sovg‘alarini taqdim etdi.

So‘ngra, Ozarbayjon davlat akademik filarmoniyasi qoshida tashkil etilgan miliy ansambl faoliyati bilan ham tanishib, ijodiy tajriba almashish maqsadida mahorat darslari tashkil etildi. Bu jarayonda Beknazar Do‘stmurodov va Soyibjon Niyozov ijrosida O.Xotamov kuyi, Navoiy g‘azali bilan “Qoshiyo sinmu deyin”, Ahmadjon Dadayev ijrosida Navoiy g‘azali bilan Rost mug‘omidan - “Soqiynomai Bayoti Sheroz”, Soyibjon Niyozov ijrosida Fuzuliy g‘azali bilan “Savti Suvora”, Ahmadjon Dadayev, Yusufjon Vohidov va Qahramon To‘rayevlar ijrosida o‘zbek xalq kuyi

“Guldasta”, Soyibjon Niyozov ijrosida Saidjon Kalonov musiqasi va Zohidjon Obidov she’ri bilan “Dutorim” ashulasi hamda Buxoro xalq yo‘llaridan “Mavrigi” aytimlari ijro etildi.

Ozərbayjonlik san’atkorlar tomonidan esa Ayshen Mehdiyeva ijrosida “Bayati Sheroz tasniflari”, Huseyn Malikov ijrosida “Rost tasniflari”, o‘zbek xalq ashulasi “Dilxiroj”ni Fuzuliy g‘azali bilan ikki millat san’atkorlari o‘zaro hamnafaslikda maromiga yetkazib ijro etdilar.

Mirhuseyn Asadullayev (tor), Jeyhun Murodov (kamoncha), Ozərbayjonda xizmat ko‘rsatgan artist Chinara Haydarova (qonun), Amil Mustafoyev (nog‘ora), Ayshen Mehdiyeva va Huseyn Malikov (xonanda)

Kunning ikkinchi yarmida Sohib Pashazade boshchiligida Ozərbayjon Musiqa madaniyati davlat muzeyiga tashrif buyuradilar. Muzey direktori Alla Bayramova 1967-yilda tashkil etilgan ushbu muzeyning asosiy maqsadi va vazifalari, musiqa tarixiga oid materiallarni to‘plash, ilmiy tadqiq etish va muzeyning ko‘hna tarixi, o‘tmish cholg‘ulari va Ozərbayjon san’atining yetuk namoyondalari, san’at arboblari haqida muhim ma’lumotlarni ulashdi. Bugungi kunda ushbu muzey fondida oltmish mingga yaqin eksponatlar jamlangan bo‘lib, ularning qariyb 297 tasini musiqiy cholg‘ular tashkil etishi, shundan 211 tasi ozərbayjon milliy sozi - *tor*, *kamoncha*, *soz*, *daf*, *qo‘sh nog‘ora*, *zurna*, *nay* bo‘lsa, 86 tasi esa qardosh xalqlar cholg‘ulari xisoblanadi. Bu sozlarga oid bo‘lmish 12 ta noyob qutilar ham muzey fondidan o‘rin olganligi qimmatlidir. Muzeyda Ozərbayjon milliy mumtoz musiqa san’ati asoschisi, bastakor va kompozitor, sozanda Uzeir Hojibekov, Kara Karayev va Fikret Amirovlarning ham izlanishlari, ularning shaxsiy buyumlari, fotosuratlar, tasviriy san’at namunalari, notalar, ijro dasturlari, kitoblari munosib o‘rin olganligi alohida

qayd etiladi. "Bularning barchasi Ozarbayjon milliy musiqa madaniyatining qimmatli namunalari", - deydi muzey direktori Alla Bayramova.

Bugungi kunda muzey qoshida "Ko'ha milliy cholg'ular" ansambli tashkil etilgan bo'lib, unda 14 nafar sozanda faoliyat yuritadi. Mazkur ansamblning o'ziga xos jihati shundaki, ansambl badiiy rahbari M.Karimov tomonidan qayta tiklangan o'rta asr cholg'ularida XIV asrga oid kuy-ohanglarni va ozarbayjon xalq ashulalarini ijro etishni yo'lga qo'yganligidadir. Shuni ham ta'kidlash lozimki, M.Karimovning say-harakatlari o'laroq qayta tiklangan - *chang, borbat, rud, chag'ona, santur, setor, Shirvon tanburi, rubob* kabi cholg'ular faqatgina ushbu muzey eksponatidan o'rin olgan.

Ushbu ijodiy uchrashuv natijasi o'laroq, institut rahbari N.Sayfullayev tomonidan Mug'om markazi direktori, Ozarbayjonda xizmat ko'rsatgan artist Sahib Pashazade va Ozarbayjon davlat akademik filarmoniyasi qoshida tashkil etilgan miliy ansambl jamoasi rahbariyatiga kelgusida o'zbekistonlik yosh san'atkor va talabalar uchun qo'shma konsertlar, ijodiy uchrashuvlarni tashkillashtirish taklifi bildirildi.

10-oktabr kuni institut rektori Nodirbek Sayfullayev boshchiligidagi institut professor-o'qituvchilari Ozarbayjon davlat madaniyat va san'at universitetiga tashrif buyurdilar. Universitet rektori, professor Jeyran Mahmudova hamkasblarimizni universitet tarixi, ta'lim jarayoni bilan yaqindan tanishtirdi. Xususan, 1945-yilda Teatr maktabi asosida universitet tashkil etilganligi, 1968-yildan esa Ozarbayjon davlat san'at instituti deb atalishi, 1991-yildan boshlab universitet maqomi berilganligi, bugungi kunda ushbu dargohda 5 ta fakultet, bakalavr bosqi-chida 21 ta kafedra, 20 ta mutaxassislik esa magistra-tura bo'yicha faoliyat olib borishi, ta'lim jarayoni xalqaro standartlar asosida tashkil etilganligi, "ustoz-shogird" an'analari samarali yo'lga qo'yilganligi, talabalarning ijodiy muhitda unib o'sishi va mahoratini muntazam oshirishi uchun yetarlicha sharoitlar yaratilganligi bilan yaqindan tanishtirdi.

Shuningdek, universitetning mug'om ijrochiligi yo'nalishi professor-o'qituvchilari va talabalari bilan tajriba almashuv darslari o'tkazildi. "Cholg'u ijrochiligi" kafedrasida dotsenti Y.Vohidov nay sozining tarixi, yasaliishi, tuzilishi va uning o'ziga xos ovoz hosil qilish xususiyatlari haqida to'liq ma'lumot berib "Cho'li Iroq" kuyini tinglovchilarga ijro etib berdi. "Milliy qo'shiqchilik" kafedrasida professorlari - B.Do'stmurodov, A.Dadayev va S.Niyozovlar maqom falsafasi, Shashmaqom va o'zbek bastakorlik ijodiyoti, maqomlarda ovoz ishlatish yo'llari, namudlar yuzasidan qimmatli ma'lumotlarni tinglovchilarga ulashdilar. Masalan, A.Dadayev Dugoh maqomidan Saraxbori Dugohning IV-taronasini, S.Niyozov Navo maqomidan "Saraxbori Navo" va Dugoh maqomidan "Mo'g'ulchai Dugoh"ni, B.Do'stmurodov "Qoshi yosinmu deyin"ni ijro etish orqali hofizlik san'atida mavjud qochirim, nola, hang va zamzama kabi musiqiy bezaklar haqida ma'lumot berdilar.

Ularning bu kabi chiqishlari tinglovchilar tomonidan katta qiziqish bilan olqishlandi. Xattoki, O'zbekiston va Ozarbayjon xalq artisti, universitet professori Gulyanag Mamedova ham ularning ijrolariga hamnafaslik qildi. Talabalar o'zlarini qiziqtirgan o'zbek maqom ijrochiligiga oid savollar bilan murojaat etib, qimmatli ma'lumotlarga ega bo'ldilar.

2025-yilning may oyida imzolangan memorandumga asosan N.Sayfullayev va J.Mahmudova ikki oliy ta'lim muassasasi o'rtasida do'stona hamkorlik aloqalarini yanada mustahkamlash bora-sida o'zaro fikr almashdilar. N.Sayfullayev Ozarbayjonga bo'lgan tashrifini memorandumda belgilangan vazifalarning amaliy ifodasi sifatida qayd etib, O'zbekiston va Ozarbayjonning do'stlik-birodarlik rishtalari azaliy qadriyatlarga ega ekanligi, so'ngi yillarda Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan barcha sohalarda bo'lgani kabi Ozarbayjon eli bilan ham madaniyat, san'at sohasida islohotlar izchil amalga oshirilayotgani, madaniy aloqalarning rivojlanayotganini ta'kidladi. Shu maqsadda bir qator ilmiy va amaliy tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirildi. Jumladan, 1) Ikki oliy ta'lim muassasasining "Musiqali teatr aktyorligi" va "Dramatik teatr aktyorligi" yo'nalishida qo'shma spektakl yaratish, "Cholg'u ijrochiligi"da esa hamkorlikda konsert dasturini namoyish etish; 2) Onlayn va oflayn shaklda Professor-o'qituvchilar va talabalarning o'zaro tajriba almashinuvi, mahorat darslarini tashkil etish, ta'lim resurslari va o'quv mashg'ulotlarini amalga oshirish; 3) Ikki oliy ta'lim muassasasining aktyorlik, rejissyorlik, san'atshunoslik hamda madaniyatshunoslik ta'lim yo'nalishlari bo'yicha murabbiylarning 144 soatlik xorijiy malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish; 4) Yetuk soha mutaxassislarini oliy ta'lim muassasalari huzuridagi Ixtisoslashgan himoya Kengashi a'zoligiga kiritish; 5) Tadqiqot ishlariga olimlarni taqrizchi sifatida (opponent) taklif etish hamda avtoreferatga taqriz olish; 6) "O'zDSMI xabarlar" va "Madaniyat olami" ilmiy-uslubiy va ommabop jurnali tahrir hay'atiga a'zolari jalb etish; 7) Ilmiy nashrlarda ("O'zDSMI xabarlar" va "Madaniyat olami" jurnali) Ozarbayjon professor-o'qituvchilarining maqolalarini chop etish; 8) Oliy ta'lim muassasasida o'tkaziladigan xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalarda ishtirok etish kabi masalalar kelishib olindi.

Ushbu rasmiy kelishuvdan so'ng N.Sayfullayev boshchiligida professor-o'qituvchilar "Dramatik teatr aktyorligi" yo'nalishining 3-bosqich talabalari ishtirokida aktyorlik mahorati, "Kino dramaturgiyasi" va "Sahna nutqi" fanlaridan olib borilayotgan dars mashg'ulotlarini kuzatdilar.

Kunning ikkinchi yarmida N.Sayfullayev boshchiligida hamkasblarimiz Ozarbayjon milliy konservatoriyasiga tashrif buyurdilar. Konservatoriya rektori, professor Kamila Husayn qizi Dadash-zade mehmonlarni ta'lim muassasasida yaratilgan shart-sharoitlar, mavjud imkoniyatlar, ta'lim yo'nalishlari hamda o'quv jarayonining o'ziga xos jihatlari bilan batafsil tanish-tirdi. Hozirda bu dargohda "Ijro-

chilik” hamda “Musiqqa tarixi va nazariyasi” fakultetlari bo‘lib, ular tarkibida “Xalq cholg‘ulari”, “Mug‘om xonandaligi”, “Mug‘om sozandaligi”, “Fortepiano”, “Milliy vokal”, “Dirijyorlik”, “Omma-viy musiqqa va jaz ijrosi”, “Musiqqa nazariyasi va tarixi”, “Etnomusiqashunoslik” kabi kafedralar faoliyat yuritishi qayd etildi. Bu dargohda ham ikki millat san‘ati yuzasidan o‘zaro tajriba almashuv darslari tashkil etildi. Dastlab konservatoriyaning talabalari ijrosida milliy cholg‘ularda mug‘om kuylari va ashulalari ijro qilindi. So‘ngra, O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti professor-o‘qituvchilari tomonidan mumtoz kuy va ashulalar tinglovchilarga havola etildi. Tadbir yakunida esa ikki ta‘lim muassasasi san‘atkorlari birgalikda maqom va mug‘omlardan namunalar kuyladilar. Bu o‘z navbatida konsertga ko‘tarinki ruh baxsh etdi. Mazkur mahorat darslari Ozarbayjon milliy konservatoriyasi professor-o‘qituvchilari tomonidan yuksak baholandi. Professor Kamila Dadash-zade bu kabi ijodiy hamkorlikni yanada kengaytirish taklifini mamnuniyat bilan ta‘kidladi.

Ushbu ijodiy uchrashuvlar natijasi o‘laroq, institut rahbari N.Sayfullayev tomonidan Xalqaro Mug‘om markazi, Ozarbayjon davlat akademik filarmoniyasi, Musiqqa madaniyati davlat muzeyi, Ozarbayjon davlat madaniyat va san‘at universiteti hamda Ozarbayjon milliy konservatoriyasi rahbariyatlariga kelgusida o‘zbekistonlik yosh san‘atkor va talabalar uchun qo‘shma konsertlar, ijodiy uchrashuvlarni tashkillashtirish taklifini bildirildi.

Shuningdek, O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat institutida Ozarbayjon elining madaniyatiga bag‘ishlab kino, teatr, raqs, musiqqa san‘atiga doir kitoblar, audio va video materiallar, sur‘atlar, milliy an‘analarini ifodalovchi libos va kashtalar bilan jihozlangan alohida “Ozarbayjon” xonasi tashkil etilganligi ham ikki millatning do‘stlik rishtasi yanada mustahkam bo‘lishiga qaratilganligidan dalolatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Norgul Abduraimova. <https://uza.uz>